

Bence Lajos

Megírni a „magunk” versét

(Jegyzet Szúnyogh Sándor lírájáról, 10 évvel távozása után)

A címben szereplő óhajt ő fogalmazta meg utolsó, még életében megjelent verseskötete, a Halicanumi rapszódia fülszövegében. – „Úgy vélem, hogy még mindig nem írtam meg igazából a magam versét, de bízom benne, hogy egyszer sikerül. E válogatás összességében talán mégis tükrözi a muravidéki ember életét, érzéseit, küzdelmeit...” - áll a szöveg további részében. Miként tekinthetünk az immár lezárult életművére, költészetének fontosabb állomásaira, motívumrendszerére? Mennyiben alakította az idő, a tíz év távlatá a lírájának érvényességét, hangsúlyait?

Előjáróban megjegyezzük: átfogó, az egész életműre reflektáló tanulmány, monográfia az elmúlt tíz évben nem született róla, utolsó még életében megjelent verseskötete 1991-ben jelent meg az újvidéki Fórum és a muravidéki magyar írócsoport közös kiadásában. Egy újabb válogatást, összegző jellegű áttekintését több ok is indokol: egyrészt hogy megóvjuk a feledéstől, másrészt a felnövekvő új nemzedékek elé tárjuk az életmű továbbmutató darabjait, vitális, maradandóságra érdemes értékeit. Az új könyv megjelentetése több lesz mint egy kiadvány: főhajtás és adózás egy olyan költői-szerkesztői nagyság előtt, aki a muravidéki kultúra mindenese volt. A szlovéniai magyar irodalom alfája és omegája.

Életében itthon „csak” jó tollú újságíróként, az anyanemzet irodalmi köreiben ihletett költőként tartották számon leginkább. Konoksága, nemzete és közössége iránti elkötelezettsége nevét Bécstől Kolozsvárig, Újvidéktől Dunaszerdahelyig ismertté tette. Az anyaországban főleg az avantgarde kisugárzású versei miatt ünnepelte a gyér, néha túlságosan is „egyetemes” mércével mérő és igényeket támasztó, az esztétikum egyeduralmát hirdető irodalomkritika. Ő maga is tisztában volt ezzel, hiszen már első verseiben ott van a programadó szándék: a Tavaszvárás-korban erősen ott munkál a *mi-tudat*, a közösség iránti elkötelezettség vágya, akarata, kassáki indulattal fúj szellemi cselekvés- és tett-indulót.

„Kezdjétek előlről
az acélszálú álmok szövését.
Mennydörgésként csattan a pillanat
Emlékeitek keserű ízét
az örület vizeséséig küldjétek.
Kezdjétek előlről,

az első gyermeklépésektől,
iszapok-ingoványok vészeit kerüljétek!”

A *Fáklyavivők*ben pedig népvézéri szerepkörben láttatja magát, amint a „szelíd, szófogadó” népet vezeti egy új Kánaán felé, egy jobb, igazságosabb világba. A csalódottsága annál nagyobb, hiszen a léhűtők hada állja útját, „kiskirályok, pénzhajhászok, hamis próféták, bukott proletárok” béklyózzák szándékait. – „Nem történt semmi, fáklyavivők voltunk” – olvashatjuk a csalódott összegzésben.

Szúnyogh azonban nem minden versében vállalja fel a váteszi szerepet, inkább iróniával, illetve öniróniával szemléli a „modern világ” fáraóinak esztelen ügyködéseit, a kakaskodást és talpnyalást.

„A költőt valójában mégsem a jövő félelmetes képei riasztják, hanem a megváltoztathatatlan jelen, az elgerinctelenedés, a mindennapi poltronizmus, vagy nagyobb távlatból szemlélve a társadalom újbóli osztályrétegződése.” - írja e versekről a korabeli kritika (Fekete J. József).

„nesztelen és esztelen színészkedéssel
ellessük mások szándékát,
és bevonulunk a tanácsterembe
felszólalunk, hogy mi is éppen
azt javasoljuk, amit az elnök elvtárs.”

(Helyzetkép)

A társadalmi egyenlőtlenségek más formái is felbukkanak a nyolcvanas évek közepén megjelent, immár érett lírikus gyűjteményében, a *Hóvágyban*.

A költő kérdéseket tesz fel, s csak gyanítja, hogy a finoman figyelmes, hízelgő és szófogadó emberi magatartás mögött csakis a „selymes érdekek”, azaz a korrupcióra való készség húzódik meg. Az élet sűrűjében élő alkotó lépten-nyomon tapasztalja a társadalmi visszasságokat, információért nem kell a szomszédba mennie, látja a szocialista társadalom csődjét, a „stabilizáló szándéknak” az uralkodó elit általi színjátékát.

Ugyanúgy látja az értékek pusztulását is, az új nemzedékeknek a „rezolúciókkal” és „TMA SZ-törvényekkel” egyengetett hamis világát, varázstalanított, illúziómentes álmait. A probléma összetettségét a *Nemzetiségi sors* című versében ekképpen fogalmazza meg:

„Sokasodnak a szónoki emelvények
Tengerré dagad a locsogás,
Értéknek nevezik a tunyaságot
És vállunkra nehezedik a magyar átok.”

Az értékvesztett állapotok megszüntetését a vers és a költészet igazságával véli ellensúlyozni, ezért kéri, szinte könyörögve: „A vers agyagtábláit össze ne törjétek!”.

Fogódzói azonban alig akadnak, hiszen a humánus eltűnésben van, az ősi természetes életmód iránti tisztelet kihálófélben, vagy teljesen eltűnt.

A *Hívogatóban* már-már az atomháborút átélte, a természettel kompromisszumra képtelen ember groteszk képét festi, intelme már a megváltozott életkörülmények között hánykolódó „atomembernek” alternatívát is felkínál:

„Gyere ki a barlangból
atomember

*Dobd el
kicsorbult
fejszéd!
Játsszál a kavicsokkal,
csinálj mozaikot,
keresd a római utat...”*

Máskor a fejlődésben megrekedt emberiség önmegvalósítási törekvéseit, a világ újrateremtésében az ősök és elődök biztatására hallgatva, a „vidék atomkori Botondjának” szerepét is hajlandó felvállalni, akit az „önző szülőföld” magához ránt, s arra biztat, hogy „állja a sarat”. Péntek Imre pályatárs írja ezekről a versekről: „*A civilizációs ártalmak elutasítása, a humánus értékek melletti kiállás mindenképpen költői 'agitáció' egy tisztességesebb, romlatlanabb világ mellett*”.

Már első verseiben is jelen van az európai tájékozódás, mely az avantgárd, majd később a neoavantgárd verseket megírta vele. A *Halicanumi üzenet* és a *Hóvágy* is tele van költői kísérletekkel, amelyek közül az európai szemléleten túli irodalmi „tartományban” honos, japán-kínai gyökerű haiku-versek sem hiányozhattak. Rendíthetetlenül hitt a költői szó erejében, ezért gyakran egyszerű-egyszótagos verssorokat is használt, ezeknek is nagy jelentőséget tulajdonított: a költői szárnyalás lehetőségét vélte bennük felfedezni. A *nagy tett* című versében a szó és annak jelentése közötti összefüggések iránt tanúsított bizalmatlanságot juttatja kifejezésre. A *versre várva* címűben pedig az alkotókedv elapadásának, a szóra való „várakozásnak” ironikus megközelítést kapjuk, a versírási tevékenység blaszfémiaját:

„...talán majd megérik,
megérik egyszer bennem,
kifakad belőlem a szó,
a szó-vers
ülök,
várok,
JÖHETNE MÁR!”

Korábban utaltunk rá: amitől leginkább félt, a nyelvhalállal rokon szóhalál és a vers „agyagtábláinak” összezúzása, a kultúra és a művelődés, valamint az életkapaszkodóként szolgáló ősi hagyomány eltűnése. S hogy félelme nem volt teljesen alaptalan, arra éppen a hatvanas és

hetvenes évek muravidéki magyar nyelvállapota szolgáltatott okot. A családba visszahúzódott, sok nyelvjárási és új, idegen elemmel dúszított, torzult magyar nyelv. Olyan, amelynek megjavítására, a társadalmi „erőszakról” való megtisztítására nyelvi kommandót kellene felállítani.

Ennek érdekében egyik utolsó versében, sajátos Szúnyogh-i versépítkezéssel, feleletként szolgáló „mikéntek” sorozatában a verszársban, mintegy „megoldásként” a hömpölygő válaszokra, ekképpen zárja a verset:

„...várjuk a csillaghullást
az igaz szó hadrendi
teljes felvonulását
életünk katonás parádéjának
meteorokkal kirakott főterén.”
(Miként)

Az anyanyelv-állapot ügyének felvállalása után, igaz csak későn, de az „igaz szó” került érdeklődése centrumába. Máskor ismét a szellemóriásokhoz fordul, a kultúra meghatározó alakjaihoz fohászodik, József Attilát, Latinovits Zoltánt, Lorcát, Nerudát, Prešerent és Krležát hívja segítségül, amikor attól retteg, hogy a „szavak hullámvölgybe” jutnak.

Egyik versében a biztatás önmagának és saját, a paraszti sorsból felemelkedni vágyó pályatársainak, nemzedékének szól:

„Ó, ne feledd
ifjú parasztkölyök
becses mivoltodat!
Kilépve a világba
kezet fogva a rohanással
örök holnapokkal
mindig hozd magaddal
anyajegyed
és apáink
évszázados bölcsességét!”
(Induláskor)

A szalmával borított, „széltépte”, „kontyos” pince látványa elborzasztja, lemondó nyugtázása ekképp hangzik: „minden, minden /a múlt útjába áll”(Régi dal). Máshol ismét apokaliptikus képekkel festi a környezetszennyezés ártalmaiból származó következményeket, a vegyszerek és inszekticidek által tönkretett életteret:

„A folyó medrében üres dobozsereg...”

*Döglött halak ikrái új életre készen
úsznak a Mura felé.”*
(Helyzetkép)

Költészetének másik kiapadhatatlan forrása a szerelmi élmény, bár egyik kritikusa szerint ebben a legkevésbé sikeres (Fekete J. J.). Szűnyogh Sándor költészetében a szerelem legtisztább megszólaltatása mellett, amelynek korai változatai nem nélkülözik a romantikus rekvizitumokat sem (Lásd: *Tegnap még egyszer láttalak, Ha álmod tengerén hajózol* stb.), vele párhuzamosan annak testi-erotikus, a pornográfia határáig elmerészkedő szövegeit is feltaláljuk. A fogyasztói társadalom, „minden eladó és megvásárolható” elveken alapuló korai szakaszában a szerelem szex-piaci terméké válik, érzéketlen, szolgáltatássá váló ügyléte „tárgyasul” a szerelmi érzés, megfosztva minden meghittségtől. A felemelő tiszta érzés gyakran ölt Szűnyoghnál a témától idegen alakzatot, színáryalatot: a „pompa” hol valódi násszá, hol gyásszá fajul. Sok esetben egyetlen versben is benne van e feloldhatatlan ellentét: „szeretöm/ lélek-temető/ szív-emésztőm...” – hangzik a bájoló a *Virágének* című versében. A Szűnyogh-i líra egyébként is tele van meglepő fordulatokkal. A *Forró nád-rágocska* című képversben az érzelmek szinte szétfeszítik a szigorú, „szőrmentén” történő építkezést, illetve formát, a szerelmi vágy tetőpontján. A Libidó is e zsánerben fogant, formáját tekintve négyesoros, de már túl van az egyszerű hangulatiságon, előzményei és következményei, ok-okozati viszony feszíti széjjel a vers-reflexió érzelmi keretét:

„Mellbimbód ernyedése megszűnt
érintésem tüzetől
s a következő pillanatban
ágyé kod erőszakot kívánt”
(Libidó)

Ezeket a verseket a szignalista kísérletezésekkel és egyéb képvers megoldásokkal a kritika a neoavantgárd irányzathoz tartozónak vallja. Ezt a formavilágot a költő a vajdasági Új Symposion (Bosch-Bosch) és a ljubljanoi OHO csoport tagjaitól örökölte. Különösen nagy előszerelettel forgatta Szombathy Bálint *Po-etri* című gyűjteményét, melyet magától a szerzőtől kapott egy vajdasági vendégszereplés alkalmával. Ő maga is többféle „konkrét-lírai” műfajban alkotott. A képzőművészeti megoldások ugyanúgy izgatták, mint a „verses-szöveges-ábrák”, némely esetben a kettő kombinációját kapjuk, a vizuális és a nyelvi jelek, valamint tartalmi „kiegészítők” ötvözeteként. Aligha kétséges, hogy a művészbárát, Gálics István grafikai opuszai is nagy hatással voltak rá. A *Pommes frites stanicliben*, a *Virágkáká*, valamint *Mura I*, és *Mura II* – ez utóbbiak a Mura folyóra építendő vízlépcsők elleni tiltakozás jelképeivé váltak – nem hiányozhatnak ma már egyetlen konkrét költészeti antológiából sem. Péntek Imre mutatott rá a pannon táj költőjének sajátos ars poetica elemére, az iróniára: „...Szűnyogh Sándor verseit megérinti az a nyelvkritikai szemlélet is, amely a szó és a jelentés összefüggései iránti bizalmatlanság közt keresi a költészet érvényességének a jelentőségét. Tipográfiai játékaival a tartalmi kérdésekre is ad választ”. A nagy tett

című versben szándékos leépítés - mai divatos szóval élve destrukció – történik a költői szövegben. A „nagy tett”, illetve annak elmaradása ez által válik a megvalósítási szándék sokszoros fonákjává.

A szenvedélyes igazságkeresőknek pedig egyik versében a képmutatás ellenszereként, az őszinteséget jelöli meg: „Az igazságkeresés útvesztőin csak az őszinteség győzhet.” **(Az igazságért)**

Göncz László mutatott rá utolsó verseinek meghatározó kisebbség-, illetve magyarságélményére. Szűnyogh első kritikusi (Palkó István, Kocsis Gyula „maribori” lektorok) utalásszerű megjegyzést tettek ugyan a költészet általi nyelvörzű/újító szándéka, de a szülőföld-versek és a lokál-patriotizmus mögött nem észlelték a burkoltan megjelenő magyarságtudatot. (Nem is volt ez annyira „népszerű” és kívánatos dolog akkortájt, sőt ma sem.) A *Nemzetiségi sors(on)* és annak későbbi párjában, a *Rendületlenül* azonban már a címek is jelzik ennek a kinyilvánítási szándékát.

A magyarság „zivataros századai” téma azonban nála leegyszerűsödik: a lokális történelem mellett az újabb koriak, a kisebbségi létezés és a jelenkor eseményeinek fonákságait, az Európába való „csoztatást”, a „magyar átok” gyűjtőnévben összesereglett történelmi bűnök miatti elkeseredését szólaltatja meg (*Nemzetiségi sors*).

A másik vers Vörösmarty „szózatából” kiemelt „rendületlenül” határozószó azonban másfajta töltést kap. A hat versszakból és mellékdalból álló „poéma” öt verse negatív eseménysort, illetve emberi csoportot mutat be: a „jólétben fürdő hatalmak” álbéke-törekvéseit, a félvezetett, pénzszafttól megrészegült, „nyomorban tengődő népek” keserveit, a *Menekültáradat*ban kifáradt, a háborúban elhulló emberek hulláinak buldózerrel történő „elhatalosától”, a „rendületlen” kínzásig, minden belefér a csupa negatívumokat felvonultató apokaliptikus látomásba.

A mellékdalban megszólaló remény az ezredforduló himnikus-elégikus ódájává avatja a zaklatott, rapszodikus gondolati „hosszúvers”-kísérletet. A költő egyetlen ilyen jellegű vállalkozását, mely kedvező kilátásokkal kecsegtetett a jövőre nézve. Tragikus hirtelenséggel bekövetkezett halála miatt ennek az új kezdeményezésnek sem lett folytatása, az életmű torzóban maradt.

„Isten ajándéka. Szellemóriásaink
csodás ereje, ne vigy
minket kísértésbe!
Teremts nekünk új világot,
Hogy testvér a testvért,
Nemzet a nemzetet ne bántsa.
Adj gyermekeinknek örök lángot,
Hogy az új ezred békéjében élhessenek.”

Két és fél évtizednyi szerkesztői tevékenységének egyik legfigyelemreméltóbb teljesítménye a *Naptár*, melynek 27 évfolyamát szerkesztette. A *Naptár* egyaránt volt a

muravidéki tudományos élet „enciklopédiája” és hosszú évtizedekig a muravidéki alkotók évente megjelenő irodalmi „antológiája”. A kritikairódalom „egyszemélyes” tükre, szimpoziona, párbeszédformáló/kapcsolatépítő, szelektáló folyóiratpótló kiadványa, fóruma.

Tükröződött benne a műveletlenség és a műveltség között feszülő feloldhatatlan ellentmondás, a polgári hagyományokkal rendelkező város kultúrára való képtelensége, s a „balkáni” szindrómán átesett, gyér költői és helyi-helytörténeti hagyomány. A 80-as évek végén induló *Muratáj* oszlopos tagjának számított, később főszerkesztő-helyettesi funkcióban nemcsak több műfajban közölt, hanem a határon túli irodalmakkal való kézfogásban is segédkezett. Így az évente egy-két alkalommal megjelent folyóirat egymást követő számaiban a felvidéki, az erdélyi, a vajdasági magyar irodalom jelen idejéből hozott alkotásokat, egy-egy irodalmi blokk erejéig.

Befejezésül kanyarodjunk vissza Szúnyogh Sándor költészetéhez. Egyik utolsó versében, melynek témája éppen az általa szerkesztett *Alsólendvai képeslapok* díszes és sokszínű albumának munkálatai során érinthette meg, sem az elmúlás jól ismert formáját ölti a halál. A „régii képeslapokba árnyékába” temetkező költő „önző” és magányos tevékenységét végző (szerkesztés) saját „árnyalakjának” kalapemeléssel köszönnek „vissza a szembenéző ablakok”. Ezzel a látvánnyal azonban nem elégszik meg a riporter-újságíró-költő, s egy kitörölhetetlen „örök objektívbe”, a kirakati üveg tompán fénylő közöny-börtönébe zárja magát.

Ha lesz himnusza egyszer a muravidéki és a lendvai, számában megfoghatkozott, de intellektuálisan megerősödött magyarságnak, akkor az a Halicanumi üzenet szövegével lesz azonos, vigasztalta egyszer valaki a költőt. Történelem és ma, Attila király és Kerka királynő, Caesar hadai, a távoli provincia (limes), s a római üstökös után

„köröző” költői-én a főszereplői az erős lokálpatrióta szellemben írott, kavargó érzéseket hordozó versnek.

*„Halicanum szülőttei
kutyánál hűebb fiai vagyunk e földnek
bármerre visz is sorsunk
lábunkat törve is hazarontunk
bármilyen szél fúj
itt sosem fázunk
a holtakkal is
víg dalokat dudorászunk”*

Hangzik a legtisztább vallomás a szülőföldnek, a rajongásig szeretett, a Lendva-hegy óvó árnyékában elterülő soknemzetiségű kisvárosnak, melynek gránitkockás főutcája, kecses idomú várkastélya annyi versében feltűnik. Ahogy a költő maga is tette utolsó versében, melynek az örök visszatérés adja meg az alaphangját, a hagyományban való feloldódás ígérését, „deszkarepedésekbe” szoruló neszekként, „parányi” sóhajként, ahogy egyik utolsó versében, a *Dacolásban* írja:

*„Nem sírok,
mert benne vagyok a szóban,
a puszta gondolatban,
s árnyakkal lopódzva
visszavonszolom magam lelkedbe.
VISSZAJÖVŐK -
a tavaszban, nyárban,
őszben vagy télben:
Benne vagyok!
Parányi sóhaj vagyok
a poros aszfalton,
szenderegve megyek
az IDŐVEL.”*

Galic Stefan:
Nagy hegedű III.

